

พระสุริยสูตร (เปรี๊ยะ สุริยสูตร): คิตกวีหึงในรัชกาลที่ 6

พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์*

๑ นวงการดนตรีไทยเป็นที่ทราบกันดีว่าผลงานเพลงโดยส่วนใหญ่มักจะเป็นผลงานเพลงที่แต่งขึ้นโดยผู้ชาย ไม่ว่าจะเป็น พระประดิษฐไพเราะ (มี ดุริยางกูร) ครูช้อยสุนทราภิน พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ท่านเหล่านี้เป็นคิตกวีที่มีชื่อเสียงและมีผู้นิยมนำผลงานเพลงของท่านมาบรรเลงกันจนถึงปัจจุบัน

สำหรับผู้หญิงแล้วไม่ค่อยมีบทบาทในด้านการแต่งเพลงสักเท่าไร เท่าที่ปรากฏในเรื่องของการดนตรี ผู้หญิงที่เข้ามามีบทบาท

โดยส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้หญิงที่อยู่ภายในราชสำนักเป็นหลัก และมีบทบาทในเรื่องของนาฏศิลป์ เช่น การคิดค้นท่ารำต่าง ๆ สำหรับรำประกอบการแสดงโขนละคร ซึ่งตามประวัติแล้วมีหลายท่าน เช่น เจ้าจอมมารดาสิลา ในรัชกาลที่ 2 สำหรับเรื่องของสังคีตศิลป์นั้น ผู้หญิงมีบทบาทในเรื่องของการบรรเลง โดยอยู่ในประเภทผู้เชี่ยวชาญในเรื่องของเครื่องดนตรี เช่น เจ้าจอมประคองในรัชกาลที่ 5 เชี่ยวชาญด้านการสีซอสامสาย เป็นต้น ดังนั้นในส่วนของผู้หญิงที่มีความสามารถในการประพันธ์เพลงได้นั้นจึงมีอยู่เพียงไม่กี่ท่าน

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

เท่านั้น

จากหลักฐานที่ได้สืบค้นพบว่าในส่วนของผู้หญิงที่มีความสามารถในการแต่งเพลงได้ดีนั้น ในสมัยรัชกาลที่ 5 มี หม่อมหลวงถ้วนศรี วรวรรณ (พ.ศ. 2417-2517) หม่อมในพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนาธิประพันธ์พงศ์ หรือที่รู้จักในนามของ “เสด็จกรมพระนรา” เจ้าของคณะละครนมมิตร (อันเป็นคณะละครที่มีชื่อเสียงในสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อมาในรัชกาลที่ 6 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นคณะปรีดาลัย) ตามประวัติของม.ล.ถ้วนศรีนั้นเป็นผู้มีความสามารถทั้งด้านสังคีตศิลป์และนาฏศิลป์ และได้ช่วยเหลือในการคิดค้นทำรำและแต่งเพลงสำหรับบรรจุในละครของคณะนมมิตร ซึ่งเป็นเพลงในอัตรา 2 ชั้น เช่น เพลงสำเนียงลาวสำหรับร้องบรรเลงละครในเรื่องพระลอ อาทิ เพลงลาวครวญ ลาวเจริญศรี เป็นต้น เพลงเหล่านี้ถือเป็นผลงานชิ้นเอกของท่าน

ท่านมีความสามารถในการแต่งเพลงได้เร็วมากและมีการนำเอาเพลงของเดิมที่มีอยู่แล้วมาปรับปรุงแก้ไขจนเกิดเป็นเพลงใหม่หลายเพลง เช่น จากบทละครเรื่องพระเจ้าสีป่อมินทร์ ท่านได้แต่งเพลงสำเนียงพม่าถึงกว่า 50 เพลง อาทิ เพลงพม่าแปลง พม่าพิโรธ เป็นต้น (พูนพิศ อมาตยกุล และคณะ 2532: 96) ซึ่งเป็นสิ่งชี้ว่าท่านเป็นผู้หญิงที่มีความสามารถทางการแต่งเพลงได้ดี และเมื่อนำผลงานดังกล่าวมาวิเคราะห์แล้วก็พบว่าเพลงที่ท่านแต่งขึ้นนั้นเป็นเพลงในอัตรา 2 ชั้นสำหรับใช้ร้องประกอบการแสดง ไม่ใช่สำหรับการฟังเพื่อความบันเทิง อย่างเพลงอัตรา 3 ชั้นและเพลงเถา แต่กระนั้นก็ถือได้ว่าท่านเป็นคีตกวีหญิงที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่ง

สำหรับเพลงที่ใช้บรรเลงสำหรับฟังเพื่อความบันเทิงอย่างเพลงอัตรา 3 ชั้นและเพลงเถาที่แต่งโดยคีตกวีผู้หญิงนั้นเท่าที่สืบค้นดูแล้วมีอยู่เพียงท่านเดียวคือ พระสุจริตสุดา (เปื้อง สุจริตกุล พ.ศ. 2438-2525) พระสนมเอกในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ตามประวัติของท่านนั้นเป็นธิดาของเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (ปลื้ม สุจริตกุล) และท่านผู้หญิงสุธรรมมนตรี (ไฉ่ สุจริตกุล) มีพี่น้อง 11 คน น้องสาวของท่านคนหนึ่งชื่อ ประไพ ต่อมาได้รับสถาปนาขึ้นเป็น สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระวรราชชายาในรัชกาลที่ 6 เมื่อท่านถวายตัวเป็นพระสนมเอก ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์

เป็นพระสุจริตสุดา ท่านเป็นสตรีสามัญชนคนแรกที่ได้เข้าพิธีเสกสมรส โดยมีการพระราชทานน้ำสังข์เป็นทางการโดยพระกรุณาของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา พระบรมราชเทวีในรัชกาลที่ 5 (พูนพิศ อมาตยกุล และคณะ 2532: 286)

ในแง่ของความสามารถทางการดนตรีของท่านนั้น ท่านมีความสามารถในการร้องเพลงประกอบโฆษณาละคร เช่น ในปี พ.ศ. 2464 พระนางเจ้าอินทรศักดิศจีและท่านได้เป็นต้นเสียงในการขับร้องเพลงประกอบโฆษณาเรื่องรามเกียรติ์ และต่อมาท่านได้ร่วมแสดงละครเรื่องวิวาห์พระสมุทรกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (นางฉันทุม്മแพร 2529: 54) ดังนั้นแสดงว่าท่านต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการขับร้องเพลงเป็นอย่างดี จึงได้รับการไว้วางพระราชหฤทัยหลายครั้งหลายครา

นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2465 ท่านได้จัดตั้งวงเครื่องสายผสมเปียนโน ซึ่งถือเป็นความแปลกใหม่สำหรับวงการดนตรีไทยในสมัยนั้น โดยใช้นักร้องและนักดนตรีเป็นผู้หญิงทั้งหมด นักดนตรีที่สำคัญมีหลายท่าน อาทิเช่น ครูสมิตรา สุจริตกุล (พ.ศ. 2450-2529) เป็นผู้ดีดเปียนโน ครูนิภา อภัยวงศ์ (พ.ศ. 2451-2541) เป็นนักร้อง ครูทองดี สุจริตกุล (พ.ศ. 2445-ปัจจุบัน) ครูฉลวย จิยะจันทร์

(พ.ศ. 2459-ปัจจุบัน) เป็นคนสี่ซอู้ เป็นต้น วงนี้บรรเลงถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นประจำในเวลาเสวยพระกระยาหารค่ำ ณ พระราชวังพญาไท และเคยตามเสด็จไปตามหัวเมืองต่าง ๆ อีกด้วย

วงเครื่องสายผสมผสมเป็นโน้ตท่านตั้งชื่อว่า “คณะนารีสุมิตร” (แต่เดิมเรียกว่า วงดนตรีฝ่ายโน้ เมื่อรัชกาลที่ 6 เสด็จสวรรคตแล้วจึงได้มีการตั้งชื่อคณะขึ้น) วงนี้เคยบรรเลงบันทึกแผ่นเสียงไว้ในปี พ.ศ. 2473 โดยพระสุริย-สุดาจัดสร้างห้องบันทึกเสียงขึ้นที่ห้องใต้ดินในบ้านของท่าน (อยู่ที่ถนนพระรามที่ 5 ปัจจุบันเป็นที่ทำการของทหารบก) และให้บริษัท Gramophone ของเยอรมันนำไปผลิตแผ่นเสียงเพื่อนำเข้ามาจำหน่าย เพลงที่ให้มีการบันทึกส่วนใหญ่เป็นเพลงจากบทละครในพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 เช่น เรื่องวิวาทพระสมุทร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การบันทึกเสียงเพลงของวงนี้จะมีไม่มากนัก เพราะหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองท่านก็เลิกกิจการไป บรรดานักดนตรีก็ต่างแยกย้ายไปเป็นครูดนตรีและนักดนตรีในสังกัดหน่วยราชการต่าง ๆ เช่น กรมศิลปากร กรมประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

จากผลงานดังกล่าวของท่าน นั้นอาจวิเคราะห์ได้ว่า ท่านได้ทำโน้ตที่สุภาพสตรีผู้สูงศักดิ์ในสมัยนั้น มักพึงกระทำกัน เช่นเคยเข้าร่วมการบรรเลงดนตรีหรือมีวงดนตรีประจำตัว แต่สำหรับกรณีของพระสุริยสุดานั้น อาจแตกต่างจากท่านอื่นตรงที่ท่านสามารถประพันธ์เพลงสำหรับไว้ให้วงดนตรีของท่านนำไปบรรเลงและเพื่อทำการบันทึกแผ่นเสียง อันได้แก่

เพลงสุตาสวรรค์เถา เพลงนี้ท่านได้นำเอาทำนองเพลงมอญรำดาบ 2 ชั้น มาปรับปรุงให้เป็นเพลงเถาเมื่อ พ.ศ. 2473 และได้ตั้งชื่อตามบรรดาศักดิ์ของท่านเองว่า “สุตาสวรรค์” อันเป็นเพลงที่มีความไพเราะยิ่งนัก

เพลงสุตาสวรรค์เถานี้ถือได้ว่าเป็นผลงานชิ้นประวัติศาสตร์ที่สำคัญผลงาน

หนึ่ง เพราะเป็นเพลงที่แต่งขึ้นโดยสุภาพสตรี อีกทั้งเป็นเพลงที่มีความไพเราะ
อย่างมาก โดยนำทำนองมอญรำดาบมาใช้และนำบทร้องมาจากเรื่องปด้อยแก่
อันเป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 ดังนี้

รินกลิ่นลำตวนชวนเซย	ลมรำเพยพากลิ่นหอมหวาน
ลิปแสนสุดนุชสูนมาลย์	ไม่เท่าเทียบเปรียบปานด้วยรสรัก
หอมใดไม่เท่ากลิ่นสมร	มะลิซ้อนสายหยุดพุดประจักษ์
พิกุลแก้วพยอมหอมนั้	แต่รสรักหอมกว่าผกากรอง
ยามผการ่วงดอกรวงโรย	พอลมโชยกลิ่นน้อยไม่ลอยล่อง
ท่างสาทคลาดชู้เป็นคู่ครอง	ก็หม่นหมองยิ่งผกาที่ราโรย

จากเนื้อร้องเพลงสุดาสวรรค์ดังกล่าว (ขอให้อ่านโน้ตเพลงประกอบไปด้วย)
แสดงให้เห็นถึงความสามารถของพระสุจริตสุดาในการคัดเลือกบทร้อง จากบท
พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นบทที่ยังไม่มีใครนำมาทำเป็นบทร้องมาก่อน
บทร้องมีลักษณะบรรยายในเชิงความรักเพื่อให้เข้ากับทำนองเพลงที่ไพเราะอ่อน
หวาน และมีความเหมาะสมสำหรับเพลงที่แต่งขึ้นโดยสุภาพสตรีเป็นอย่างยิ่ง
เพลงนี้จึงมีบทร้องและทำนองที่สัมพันธ์กันเป็นอย่างดี

สำหรับลักษณะทำนองเพลงสุดาสวรรค์เถานี้ แต่เดิมท่านแต่งขึ้นเป็น
อัตรา 3 ชั้น ตามสมัยนิยมในช่วงรัชกาลที่ 6 ซึ่งนิยมบรรเลงเพลงในอัตรา 3
ชั้น (มนตรี ตราโมท 2523: 129) เพลงนี้ถ้าบรรเลงเฉพาะอัตรา 3 ชั้นอย่าง
เดียวจะไม่สามารถทราบได้ว่านำเอามาจากทำนอง 2 ชั้นจากเพลงใดเลย ต่อมา
จึงได้ทำให้เป็นเพลงเถา สันนิษฐานว่าน่าจะแต่งเพื่อให้เข้ากับความนิยมในสมัย
รัชกาลที่ 7 ซึ่งหันกลับมานิยมเพลงเถากันมากขึ้น เมื่อทำเป็นเพลงเถาแล้วจึง
สามารถทราบได้ว่านำเพลงมอญรำดาบ 2 ชั้นมาเป็นหลักแต่ไม่ได้นำมาทั้งหมด

ผู้เขียนได้ถอดทำนองเพลงทั้งทางร้องและทางบรรเลงเพลงนี้มาจากแผ่น
เสียงที่ท่านจัดจำหน่ายในปี พ.ศ. 2473 ปกมีลักษณะเป็นหน้ากระดาษสีน้ำเงิน
ตราแผ่นเสียงเป็นรูปกรอบพัคเตอร์ (กระบังหน้า) ทองบนพื้นสีน้ำเงิน หมายเลข
แผ่น 30007 ความยาว 1 แผ่นครึ่ง ผู้เขียนได้นำมาพิมพ์เป็นโน้ตเอาไว้เพื่อ
เผยแพร่สำหรับวิเคราะห์ลักษณะการประพันธ์เพลงของท่าน ซึ่งมีทำนองอัน

เพลงสุตาสวรรค์เถา สามชั้น

พระสุจริตสุตา (เป็เรื่อง สุจริตกุล)

สามชั้น

ร้อง ท่อน 1

เออ

รื่น กลิ่น ถ้า ความ

ขวาน เหย

ตม ไร่เพย

พา กลิ่น

รื่นท่อน หอม

หวาน

หน้า หลัง

หน้า หลัง

ร้อง ท่อน 2

กับ แทน

ๆ กัน

ๆ นน มาด

ไม่ ทำ

เทียม เปรียน

ปาน

หัว ราช

[illegible]

รับ ท่อน 1

จกัณ

ร้อง ท่อน 2

เออ ทิ ฤช แก้ว ทะ

ยอม ทอม

เนก แต่ รัต รัก ทอม

กว่า รับ ท่อน 2

กรอง

ขั้นเดียว ร้อง ท่อน 1

พวง ห กา ลา ถ่วง คอก วา

1.

1.

อ่อนหวานเรียบง่ายแบบกุลสตรีชาววัง

เพลงสุทาสวรรค์มี 2 ท่อน ๆ ละ 4 จังหวะ หน้าทับปรบไก่อ มีทำนองที่แตกต่างนำหน้ามาศึกษาอยู่ตรงช่วง 2 ขึ้นท่อนแรก ซึ่งทางร้องมี 4 จังหวะแต่ทางบรรเลงกลับมีแค่ 3 จังหวะ (ซึ่งในอัตรา 3 ขึ้นและขึ้นเดียวของท่อน 1 นั้นทางบรรเลงก็มี 4 จังหวะเท่ากับทางร้อง) ทั้งนี้ไม่ใช่เกิดจากผู้บรรเลงบันทึกแผ่นเสียงบรรเลงหายไป 1 จังหวะ เพราะบรรเลงทั้งสองเที่ยวก็บรรเลงเหมือนกัน จึงไม่ใช่ความบังเอิญแต่อย่างใด จึงน่าจะเป็นความต้องการของพระสุจริตสุตาองค์ที่ต้องการให้เพลงนี้เป็นเพลงในอัตรา 2 ขึ้นเพื่อให้ไม่เหมือนกับเพลงมอญรำดาบ 2 ขึ้นเสียทั้งหมด เพราะถ้าเหมือนกันทั้งหมดนั้นหมายความว่าเพลงนี้นำเอาเพลงมอญรำดาบ 2 ขึ้นมาแต่งขยายและตัดลงให้ครบเถา ซึ่งก็คือเพลงมอญรำดาบเถานั้นเอง แต่ถ้าตัดจังหวะออกไป 1 จังหวะเสียก็จะทำให้เพลงนี้ไม่ใช่เพลงมอญรำดาบเถา อีกทั้งการตัดทางบรรเลงให้เหลือ 3 จังหวะก็ไม่ใช่เรื่องที่ผิดหลักการแต่อย่างใด เพราะทางบรรเลงนั้นก็ไพเราะเหมาะสมกัน

เป็นอย่างดี จึงถือว่าเป็นความอัจฉริยะของสุภาพสตรีท่านหนึ่งที่เข้าใจในการ
ประพันธ์เพลงไทย แม้ว่าจะนำเพลงอื่นมาแต่ก็ไม่ได้นำมาใช้ทั้งหมดซึ่งถือได้ว่าเป็น
ความอัจฉริยะอันน่ายกย่องเป็นอย่างยิ่ง

แม้ว่าพระสุจริตสุดาจะมีผลงานการประพันธ์เพลงสุตาสวรรค์เถาเพียง
เพลงเดียวก็ตาม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าท่านจะไม่สามารถทางการประ-
พันธ์ เพราะในอดีตนั้นมีคีตกวีไทยอีกหลายท่านที่แต่งเพลงเพียงเพลงเดียวก็
เป็นที่ยกย่องและได้รับความนิยม และมีการนำเพลงที่ประพันธ์ไว้มาบรรเลงกัน
จนถึงปัจจุบัน ดังเช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาอนุสรณ์ นวรัตน์
ซึ่งได้ทรงนิพนธ์เพลงเขมรไทรโยคไว้แต่เพียงเพลงเดียวเท่านั้น แต่ก็ได้กลาย
เป็นเพลงอมตะของวงการดนตรีไทย ดังนั้นถึงพระสุจริตสุดาจะได้แต่งเพลง
เพียงแค่เพลงเดียว ก็นับว่าเพียงพอสำหรับการที่เราจะยกย่องท่านว่าเป็นคีตกวี
สุภาพสตรีแห่งรัชกาลที่ 6 อันสมควรนำผลงานของท่านมาเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จัก
กันมากขึ้น

บรรณานุกรม

- พูนพิศ อมาตยกุล และคณะ. นามานุกรมศิลปินเพลงไทยในรอบ 200 ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว. 2532.
- พูนพิศ อมาตยกุล. สำนัแห่งสยาม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ Hi fi Stereo. 2540.
- หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ นางฉันทุมพรี ประวดีพระสุจริตสุดา (เปื้อง สุจริตกุล)
กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์. 2529.
- มนตรี ตราโมทและวิเชียร กุลต้อนท์. พังและเข้าใจเพลงไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยเซหม.
2523.

แผ่นเสียง

แผ่นเสียงตรารูปปักษี สี่น้ำเงิน เพลงสุตาสวรรค์เถา น.ส.ประคองขับร้อง เครื่องสายผสมเบียนโน
คณะนาฏมิตรา หมายเลขแผ่น 30007.